

Minden egy titokzatos utazással kezdődött. Számomra titokzatos, a háború után voltunk–voltak szüleim, felnőttkorú hozzátartozóim, akik Közép-Kelet-Európában érték meg a háború végét csodával határos módon – és repülőre ültünk. Én Anyám ölében ülhettem, feltehetően egy döcögős, ócska angol gépen, és a csodával határos módon megmenekült vásárhelyi repülőteréről – egyre több volt a csoda a csuda-hogy-még-bírjuk-országban – felszálltunk a távoli és csábítóan gazdag Szatmárnémeti irányába. Na persze, az utat nem tehetjük meg egyhuzamban. Az óceán-átrepülések kora ugyan lejárt, nálunk azonban még ez a viszonylagos táv is meglehetősen kockázatos volt, természetesen nem annyira, hogy én lettem volna a Lindbergh-bébi, akit érdemes elrabolni magas váltságdíj ellenében, szó sem volt ilyesmiről; ki akart volna egy még néhány hónapig vegetáló zsidó iskolai pedagógust, egy tanítónót vagy egy rendelőt fenntartani nem tudó orvost kirabolni? Meg aztán, mondják, nyugós és vakarózós csecsemő voltam 1948-ban, úgynevezett exudatív diatézisem volt – ez, állítják sokan, rosszabb, mint a lenini márciusi-tézisek, ám az előbbivel csak szüleimnek és gyermekorvosomnak, dr. Glücknek vagy dr. Orlichnak, dr. Puskásnak, esetleg dr. Indig Biankának volt baja, míg a másik az emberiség egy megváltási programfüzete néven híresült el. Szóval nem tehetjük meg egyetlen ugrással az ország közepétől a határszélig tartó szédületes légi utat, meg kellett állnunk Kolozsvárott. (Így illik emlegetni Kolozsvárt a történeti narratívákban. Sőt, nem hiba esetleg a zse-sítés közönségességét az egyszerű s-változattal oldani: Kolosvár.)

Ez volt első utam a Városba. A másik Városba, teszem hozzá ma, érettebb fejjel, hiszen miután elvégeztem a felsőbb iskolákat ott, a Farkas utcában, az Urbs (-is) fogalma egyértelműen Kolozsvárhoz kapcsolódott, úgy hittem, hogy rajta kívül nincs igazi, élni és megélni érdemes tudományosság Erdélyben. Ami a maga nemében nem volt teljesen elvetemült tévelygés, hamis antiprovincializmus, szentimentális képzelgés, hiszen az egyetem közelsége, jelenvalósága meghatározta az érvényesülés útjait, a kutatás mikéntjeit, a tudomány művelésének viszonylag szélesebb mezejét: ott voltak tanárain, akik kutatási ötleteket adtak, felkereshettem őket gondjaimmal, és nem kellett túl sokat magyaráznom, felszavakból is értettük egymást, figyelmeztetéseiket elfogadtam, megszívtetem, ott voltak a könyvtárak, és akkor azt gondoltam, hogy csak a Farkas utcai levéltárak kimeríthetetlenek, vidéken csak vidékiség van. Ja, volt még Budapest is, ám akkoriban, mikor az egyetemi évekből és padokból kikoptam, a vonatülések túl magasnak bizonyultak a hatalom mesterkedése folytán; csak két évente ülhetünk vonatra, csak két évente tipródhattunk az útlevelesztályon a Városbíró utcában, csak két évente trükközhetünk a nehéz forintokért beszerzett szakkönyveinkkel vámokon által, midőn lejárt az engedélyezett harmincnapos kint tartózkodás.

Mi hazajöttünk Szatmárról, mi mindenhonnan hazajöttünk, Auschwitzból, Svájcba, Németországból, az ukrainai hámozókról, a Donkanyarból, a Nílus kataraktáiból, a klinikákról és a Grand Canyonból, munkahelyről, gyűlésből, népgyűlésből, cukrászdából, a Somostetőről, a kivonulásokról, egyetemekről és lefejezett iskolákból, mi hazatértünk, és kinyitottuk a rádiót, mintha soha nem lenne elegünk a külvilágból, a fenyegetésekből, Sztálin jószágos bajuszából... A nagy hazatérő bajnokságokat egymás után nyertük meg, s hogy mit veszítettünk a vámon, arról a történelem ma már elég megdöbbentő részletekkel tudna szolgálni.

Ugyancsak repülővel tértünk haza anyám nővérétől, aki akkor a szatmári Eterna cégnél volt tisztviselő mindaddig, míg Princz Bandi és világszép színésznő felesége Londonba nem szökött, akkor ők (rokonaim) hazatértek, a gyárat államosították, szerencsére nem tőlük, és e rövid megszakítás dacára én győzedelmesen tovább vettem a levegőt szájon (orszövényferdülés), s újra növekedésnek indultam, szépen gyarapodtam, anyám-apám, túlélő rokonságom örömeire, megtanultam járni, beszélni, máskor elveszített anyám, vagy én csavarogtam el a csütörtöki főtéri nagy piacon, de szerencsémre fölismertek (az exudatív diatézis dacára apám kiváló tanítványai az orvosiról), hazavitték, hiszen akkor még mindössze a 45 ezer ember fele, a nők jártak bevásárolni a Széchenyi–Sztálin térre, míg Kolozsvárott a Széchenyi téri (ma sem tudom hivatalos nevét e térnek) piacra kilencvenezren szaladtak ki például sárgabarackért, ami az ötvenes években nálunk igazi ritkaságnak számított, ámbátor a szatmári és váradi árusoknak megérte Kolozsvárott kirakodni, míg Vásárhelyig tönkrement volna a drága áru. Anyám folyton a kolozsvári piacot dicsérte, emlékezett rá, hogy tanítóképzős (prepa) korában micsoda luculluszi bevásárlásokat ejtett meg, sőt, amint utóbb végigolvastam nagynéném leveleit (Szatmárról a Boldog utcába hazatérőét), azt kellett látnom, hogy a ki kicsoda kapott kivándorló útlevelet Izraelbe című alfejezet mellett a legfontosabb téma a piac évszakonkénti kereslet-kínálati egyenlegének alakulása volt.

Ám emellett megfigyeltem az alábbi aránypárt is (hogy örvendenének egykori megnyomorított matek-oktatóim, ha élnének, de mindegyik már túl van a százon, ha nem annak többszörösén is), midőn városom múltjának tanulmányozásához fogtam: Kolozsvár rendszerint kétszer nagyobb volt, mint a 120 km-re fekvő székely főváros. Ha itt négy koldust tarthatott el a polgári közönség, ott az engedélyezett, jogosítvánnyal rendelkező városi koldusok száma nyolc volt, ha itt két középiskola, ott négy gimnázium fungált, és ez az arányszám majd mindenben a mai napig tartható, ámbátor egyben mi utóbb jobban álltunk, s ez a nemzetiségek egymáshoz viszonyított lélekszáma. Igaz, odaát nem volt kilencvenes márciusi hajcihő, ilyen rendkívüli s egyszerű nagy fellobbanás, volt ellenben egy hosszantartó kisiklás, melyet oly jövevény idézett elő, akinek soha nem lett volna szabad kezére adni a város kormányrúdját. Nálunk Köteles Sámuel kiváló filozófus hírében áll. Náluk Kötélfonó Gyurka, a metyél – nem.

Vállalva akár a képtelenség vádját is: a másodszori kolozsvári utazás többször is előfordult. Igazából ez egy sorozat volt: a vakációk sorozata. Rendszerint a tavaszi vakációban vagy a nagy nyári iskolai szünet kezdetén szüleim felültettek kettőnk egy közvetlen, kocsiártalan vonatra, vagy repülőgépre dugtak ugyanazon a röptéren, mint 1948-ban, és kísérelő nélkül átküldtek a Boldog, majd a Vasvári Pál (utóbb Józsa Béla) utcába. Rendszerint délelőttként valamelyik ismerős házaspár velünk egykorú gyerekei vettek gondozásba, Gyuri és Pali a Szentegyház utcából (ma hogy hívják a státusházak közötti részt?), bicikliztünk a komoly forgalmat még le nem bonyolító utcákon és tereken – a kerékpáros háztömb körüli verseny ténye a felnőttek tudomására csak jóval később jutott –, vagy beültünk Uli néni zeneóráira, melyeket a Fürdő utcában tartott a folklórintézetben. Ott tanultam meg a Süss fel napot, máig Uli néni bartókos értelmezésében és mély hangján hallom, hiszen Uli néni a mester tanítványa, hivatásos életrajzírója volt (egyes rossz nyelvek szerint évente egyszer írt egy Bartók-könyvet, s megbombázta vele a kiadókat – hány lehetett akkoriban? – azon jelige alatt, hogy „kárkittyom, édes Bartók, elfogyott a félpénzem”), maradandó élményekkel gazdagodtam, de a legmegrázkódtabb az volt, midőn egy, az udvaron árválkodó tujafenyő felnyírt törzséről visszapattanó kő betörte a fejemet. Elvittek a gyerekklínikára, ahol elláttak, bekötözték, csupán a fejbőr repedt föl, megnyugtatták az aggódókat a Monostori úton, hogy jelentéktelen karcolás, mire katona leszek, elmúlik, eszerint máig is fájnia kellene, mert nem lettem katona soha, és aztán tíz év múltán már egyetemi hallgatóként, ha hazafelé tartottam a Sétátér felől a Mikó utcába, ha átkeltem a Monostori úton, mindig emlékhálványan tompán sajjott a fejem búbja, ott, ahol a kő hasítólag lépett fel üstökömmel szemben.

Most jut eszembe – emlék emlékhöz fűzve omlik elő a felejtés kamráiból –, katona már csak azért sem lettem, mert felfedezték, hogy félszegen szemlélem a világot. Szó szerint. Bácsikám és nénikém elvittek Grünfeld Nyuszhoz, a világhírű szemész Kismester utcai rendelőjébe, aki kevés szembekukucskálás után kimondta az ítéletet fölöttem: ez a gyerek fél szemmel lát csupán. Ambliopia – talán így hívják ezt az apró testi hibát, mely nagy lelki szenvedésektől mentett meg, ámbátor egy félévig lekötött szemű Jumurdzsákként kellett még iskolába is jánom. Képzeltetni, mit kaptam akkoriban kegyetlenül őszinte osztálytársaimtól, a kiméletet nem ismerő, félelmetes telepi suhancoktól.

Délután, este jogtanácsos nagybátyámra bízott nevelésem. Már amikor nem volt a Duna-csatornánál kényszerdologban, mert az állását féltő feljebbvalója (tov. Grad – Rang elvtárs, nomen est omen), a Cég besúgója időről időre feljelentette cionista propagandáért meg titkos svájci kapcsolatokért, amiből a helvét volt az igazán súlyosbító, ugyanis élve jött haza a háború után nagynénimmal együtt, ahelyett, hogy odaveszett volna Birkenauban. Feri történetei nem hasonlítottak az iskolai példabeszédekre. A toloszékes Rooseveltnél mesélt, az akaratérő példázatáról, az életmentésről, a neonfényekről, melyek akkor gyulladtak ki a Szamos-parti sétányon, felmentünk a fellegvári ejtőernyős toronyhoz, kiugrani gyáva voltam, olyan iskolákról mesélt, mint Marianum vagy a De Gerando, régi utcanevekről és egy félig homokba süppedt Kolozsvárról, ahol megverték a magyar és zsidó jog- és orvostanhallgatókat az egyetem vasgárdistái, a derék pap- és parasztfiak. És Pityukáról, az igazmondó papagájáról, aki egyszer elveszett a Lenin utcából Gödriéktől. A laccímet betanult Öcsi papagáj (Lenin utca 34.) és a halászlát tilalmat kimondó családi embargó („Nincs halászlát, úrfi, itthon maradsz, nyavalyás!”) jelszava valahogyan ötvöződött piciny fejében: „Gödri Öcsike vagyok. Nincs halászlát, Lenin úrfi, itthon maradsz, nyavalyás!” És ezt akkor még jóformán mindenki értette Clujon, ahol a Napoca toldaléknév még váratott magára. Nem kis örömmre felkerestük a Vitadulci cukrászdát, a La Dolce Vitát, ahol nem Anita Ekberg (1931) mászott ki a Trevi-kútból, hanem D. rektor az összecúsztatott Egyetemről. Emitt vert tanyát, a város legelegánsabb cukijában (kávéházak szétverve országsszerte); ez volt a törzshelye, és Silvia néni az élete árán is fenntartotta/megvédelmezte a sarokasztalt D. rektor úr kávéihoz. (Később Silvia néni már nyugdíjba vonult, mi meg az első önkiszolgáló kávézóban, az Unió utcában ücsörögtünk, de ha meguntuk a diákromantikát, átmentünk a Zöld cukrászdába, tisztelettel kikerültük az asztalt, mely korokon átívelve maga volt a dákoromantika és a kontinuitás a régi és az új román Cluj között, mint D. rektor elméletében a Hunyad megyei Várhely és Róma közötti folyamatosság, melyre egy nép történeti jogai támaszkodnak.)

Ferenc nagybátyám, aki egykor ügyvédbojtár volt az Országos Magyar Párt tisztí ügyvédje, dr. Roth Hugó mellett, ami mentességet nem hozott számára 1944-ben, de a halálon helyett Kaszner Rezső életmentő akciójának lett kiszemeltje és áldozata egyszerre, először ő beszélt a két háború közötti román belpolitika logikátlan hajtűkanyarulatairól; ennek háttérreljárát manapság dolgoztam bele tág haszonnal abba a könyvbe, mely szülővárosom történeti idővagyonát vette számba.

Továbbá már csak azért is közöm van Mátyás király szülővárosához, mert Apám és Anyám 1936 és 1940 között anélkül, hogy ismerték volna egymást, ugyanabban az Eötvös utcában laktak, anyám a Tanítóképző bentlakásában, apám kosztosként Teréz néninél, akinek férje, Vilmos bácsi a Habsburg-ház meggyőződéses híveként nem esküdött fel az új, I. Ferdinánd király megtestesítette államra. Erről az I. Ferdinándról nevezték el azt az egyetemet, amit Apa medikusként végzett, s melynek diplomáját 1940 szeptember elején sietve adták ki a menekülő egyetemi hivatalban. Anyának is ugyanabban az évben osztottak végzős igazolványt, s Vásárhelyre nevezték ki, az én kimondott szerencsémre. Apa behívott munkaszolgálatos orvosként századával Apahidán (micsoda véletlen!) teljesített szolgálatot. Anya a Boldog utcába utazott, hogy apa rövid eltávózásai alatt találkozhassanak. (A ház áldozatul esett a ma Horia parasztszékről elnevezett utca 20. századi bővítésének.) Vasutat építettek, de mire a vonal elkészült, Apát és Anyát a történelem egymástól távol utaztatta.

Ezek szerint távolról sem én lennék az első nemzedéki sarj, akinek a családját a földrajzi közelség, nagyság, közigazgatási rend és átszállásos vonatok, rossz/pompás sors Kolozsvárhoz taszította. Ennél jóval korábbi a viszony. Dédnagyapám, Wiegner Jónás, miután Toldalagon földbérletét felmondta, a román földreform okafogyottá tette a bérletrendszer, s visszavonult szülőfalujába, a Maros-Torda megye felső járásában pihegő Dédára (mely egy specifikus templomi ortodox-kéknek is őshazája, az ún. „albastru de Deda”-nak – a művészettörténet azonban nem tartja számon, csupán a közélet alkalmazza előszeretettel putriszínezék gyanánt), öregkorára egyik leányához, apai nagyanyám hűgához költözött az Irisz-telepre, valószínűleg ott is szenderült jobblétre, nem érve meg családját tömeges elpusztítását a mondott 1944-ik évben, melynek pokoli előszobája éppen a téglagyári gettó volt. Nagyanyám apja, nem a jövőd Nobel-díjas, állítólag rokon W. Jenő kémikusra volt büszke, bár hallhatott róla, hiszen minden rokont számon tartott, apámmal, a kisiskolással is felmondatta 1925 és '28 között bármikor, midőn amaz is vakációját töltötte Kolozsvárról, akárcsak én, több mint harminc évvel később, mondom, mellkasát nem azért dagasztotta büszkeség, mert családjában egy tudós is előfordul, hanem mert vejének, Berkovits Samunak cukorkagyára volt. A cukorkagyárról semmit sem találtam az internet ős-új rengetegében, Wiegner Jenőre nézvést annál többet, de ez csupán arra figyelmezteti az utókor: legyünk szerények, kevesebb vehemenciával hangolódjunk rá a korszakra, hiszen a kortársak szemléletét más dolgok csipkézték, tarkították-sarkították, játszottak fontos szerepet, más volt a büszkeség forrása, másként tekintettek a pénzre, életre, karrierre, érvényesülésre.

Talán az eddigiekből is kitetszik, hogy Wiegner Jónás két lábával a földön poroszkált, az édes anyaföldön, a cionista gondolat meg sem kísértette, hiszen 1887-ben, fiatalemberként már fizető tagja, pártoló támogatója volt ott, a Mezőség egyik falujában az EMKE-nek, melyből én, a kései dédunoka, 125 évvel odébb, az asszimilálódás őszinte vágyát olvasom ki. (Tíz évvel később gyűlt össze az I. Cionista Világkongresszus Bázelen, és megalakult a Cionista Világszervezet. Herzl Tivadar, a Dohány utcában született géniuszt, a mozgalom teoretikusa ezt jegyzi föl ekkor naplójában: „Bázelen megalapítottam a zsidók országát, s ha most még nevet is ezen valaki, várjatok öt vagy legfeljebb ötven évig, és meglátjátok.” Fél század múltán valóban senki sem nevetett, legalábbis nálunk a családban, mert apámat baloldali cionista (Noár haCioni) múltja miatt megrovásban részesítette az Egyetlen Párt, felmentette addigi oktatói megbízatása alól, és büntetésből vágyainak netovábbjába lökte, az orvostörténeti tanszék élére nevezte ki. Aki azt hitte, hogy ez aztán a keserves kádertemető, nagyot tévedhetett, mert apa késedelem nélkül Kolozsvárra utazott, és azonnal beiratkozott egykori professzorához, Valeriu Bologához doktorálni. Akkoriban ennek hivatalos neve csak jámbor óhaj (aspirantura) fejezett ki. Ott is védte meg a népi orvoslásról szóló nagydoktoriáját 1957-ben a Bartha Miklós utcai OGYI épületében, éppen szemben azzal a sarokházzal – Szentlélek utca –, ahol fia, azaz e sorok írója, két évig egyetemi albérlétét fogyasztja majd nagy kedvvel és a betömhethetlen ablakrések okán dideregve.

A zárójelből most már kilépvé, Bologa bácsi testesítette meg a régi, felejtésre ítélt erdélyiséget. Szebenben, Brassóban, Bécsben nőtt fel. Felmentő a Monarchia tisztviselői, ugyanakkor az Erdélyi Román Nemzeti Párt támogatói. Három nyelven beszél von Haus aus, három-öt kultúra nagyszerű birtokosa; egyik nagybátyja Sextil Pușcariu nyelvész, másik nagybátyjától kölcsönözték annak a főhadnagynak a nevét, az Apostol Bologáét, aki Rebreanu regényének, az Akasztottak erdejének egyik valóságos modellje volt. Rebreanu jóban volt Bologáékkal még Kolozsvárról. Ezeket tőle tudjuk, ő mesélte otthonában a Fellegváron vagy a Kosárdombra felfutó vásárhelyi Egyetem utcában.

A harmadik kolozsvári utazásról végül is rengeteget elárultam már az előbbieken: felvételiztem, bejutottam, öt évet hallgattam le a

Farkas utcában, a Jókai utcában, a régészeti intézet második emeleti előadójában, diplomáztam. Voltam Gaál Gábor köri újonc, kíméletesekek voltak kortársaim zsenyéimhez Vári Ata, Vekov Karcsi, Kenéz Feri, B. B., Fodor Sándor, Láng Gusztáv tanár és író urak, jártam föl a Korunkhoz, ahol Gáll Ernő biztatott írásra, végzősként a világ megváltásáról ábrándoztunk, amíg a körből befutott feljelentés szét nem verte az álmodókat, épp ekkor volt a párizsi diákok lázadása, és tartani lehetett bármitől. Mikor államvizsgáztam, akkor fogdosták össze a körtagokat az állambiztonsági hivatal kolozsvári, vásárhelyi és váradi megbízott smasszerjei. Máskor gyanútlanul beszélgettem Edgár bácsival, ki tapintatlan balogsággal fejté ki előttem, hogy támogatni kell az arab népek igazságos harcát. Ezzel a múlttal? – kérdeztem én.

És sorolhatnám a bulikat, kocsmákat és éttermeket, szerkesztőségeket és szerelmeket, a jéghideg Postaparkot, csókolózásokat, az Utunkat, hol sorozatom volt harmincévesen, az utcát, hol egyszer betörték a fejemet, és Imreh István tanár úr három évtizeddel később ugyanott figyelmeztett a tudomány mulandóságára avagy pontosabban a tudományt művelő egyed hitelkopására. Kolozsváron hallgatott meg Bodor Pali, és hívott a tévéhez. Laktam a Radák utcában és a Fellegvári úton, a Bartha Miklós utcában és a Mikó utcában... A felsorolhatatlanságból mégis kissejlik egy mozzanat: ott, a Pap utcai felekezeti étteremben fogyasztottam első ízben olyan ételt, amit odahaza 1944 óta soha: kósert. Ugyanis apám-anyám sok más optimista túlélő társával együtt szabadulni akart a „gettótól”; világi háztartást vezettek, külsőségekben nem, belső indítékból, halottainkért (maradtak) maradtunk azok, akik voltunk, lennénk. Kolozsvár nélkül alighanem egészen mássá váltunk volna.

Kategória: vers, próza

Denumire autor: Sebestyén Mihály

Látó Szépirodalmi Folyóirat